

BIBLIOTEKA MUFTIJE MUHAMEDA ŠAKIR-EFENDIJE MUIDOVIĆA

Sažetak

Muhamed Šakir-ef. Muidović, rodom iz Sarajeva, proveo je u službi sarajevskog muftije gotovo cijeli radni vijek. Tokom života sabrao je vrijednu biblioteku djela iz različitih naučnih disciplina, a istu je oporučio svojim nasljednicima kao evladijet (porodični) vakuf, pod uslovom da se o biblioteci brinu njegovi najspasobniji potomci. S obzirom na to da se nasljednici nisu pridržavali oporuke vakifa i da su do sredine 20. stoljeća rasprodali biblioteku, u fokusu rada je predstavljanje načina na koji je rasprodala biblioteka muftije Muidovića. Cilj nam je bio utvrditi tačan broj sačuvanih rukopisa iz biblioteke muftije Muidovića i mjesto gdje su oni danas pohranjeni. U radu su predstavljene aktivnosti koje je Islamska zajednica poduzimala s namjerom zaštite biblioteke muftije Muidovića, a u prilogima rada prikazan je popis biblioteke muftije Muidovića koji je sastavio Muhamed Enveri Kadić, uz bilježenje naslova i vrste djela, što je od posebnog značaja, budući da se u dosadašnjim istraživanjima spominje samo broj djela koje je muftija Muidović ostavio u svojoj biblioteci.

Ključne riječi: Muhamed Šakir-ef. Muidović, evladijet vakuf, privatna biblioteka, rukopisi.

Uvod

Predmet ovog rada je biblioteka Muhameda Šakir-ef. Muidovića, pisara, pjesnika i sarajevskog muftije iz prve polovine 19. stoljeća. Obnašajući navedene funkcije, baveći se pisanjem pjesama i hronograma, muftija Muidović je tokom svoga života sakupio vrijednu biblioteku djela iz različitih naučnih disciplina koju je 1263/1847. godine oporučio svojim nasljednicima kao evladijet (porodični) vakuf.

U dosadašnjim istraživanjima o Muhamedu Šakir-ef. Muidoviću zabilježeni su njegovi biografski podaci, uz spominjanje da je iza sebe ostavio vrijednu biblioteku orijentalnih rukopisa, da su njegovi potomci biblioteku rasprodali, te da su pojedini rukopisni kodeksi iz biblioteke muftije Muidovića dospjeli u Gazi Husrev-begovu biblioteku u Sarajevu, Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti (JAZU, danas HAZU) u Zagrebu i Bošnjački institut u Sarajevu.¹

¹ Vidi: Fehim Nametak, *Pregled književnog stvaranja bosansko-hercegovačkih muslimana na turskom jeziku*, El-Kalem, Sarajevo, 1989, str. 220; Hazim Šabanović, *Književnost*

Cilj rada je detaljnije predstaviti biblioteku muftije Muidovića, utvrditi koju vrstu djela je sadržavala (rukopisne ili štampane primjerke), te odgovoriti na pitanje kada, kako i na koji način je rasprodala njegova biblioteka. Pokušat ćemo ustanoviti da li su nadležni organi Islamske zajednice bili upoznati sa ovim slučajem, a ako jesu, koje mjere su poduzeli da bi spriječili rasprodaju biblioteke muftije Muidovića. Također, cilj nam je ustanoviti kojim putevima su rukopisi dospjeli u navedene tri institucije, te utvrditi tačan broj rukopisa iz biblioteke muftije Muidovića koji se danas čuvaju u ovim institucijama.

Navedena pitanja pokušat ćemo rasvijetliti, prije svega, putem dokumentata koji se čuvaju u Arhivu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, katalogâ islamskih orijentalnih rukopisa i drugih relevantnih izvora. U prvom dijelu rada kratko ćemo se osvrnuti na porijeklo porodice Muidović i biografiju Muhameda Šakir-ef. Muidovića, a nakon toga pristupiti pitanju njegove biblioteke.

Biografija Muhameda Šakir-efendije Muidovića

Genealogija porodice Muidović zabilježena je u rukopisu djela *Malhama-i Ğawrī* koji se danas čuva u Bošnjačkom institutu u Sarajevu.² Genealogiju je sastavio Muhamed Šerif, sin Muhameda Šakira, a predstavio Fehim Nametak, u čijem vlasništvu je jedno vrijeme bio ovaj rukopis, iz kojeg saznajemo „da se porodica Muidović doselila iz Nevesinja i da se tamo nazivala Vuk.“ Genealogija porodice Muidović izgleda ovako: Muhamed Šerif, sin Muhameda Šakira, sarajevskog muftije, sin Muida, kadije u Travniku, sin Ahmeda, sin Hadži Šejh Mustafe, sin Hadži Jusufa, sin Šabana, sin Hasana.³

Dakle, Muhamed Šakir-ef. Muidović sin je travničkog kadije Muhameda Seid-efendije, koji je jedno vrijeme obavljao i dužnost muida⁴ Gazi Husrevbegove medrese.⁵ Rođen je u Sarajevu 1192/1778. godine. Prema pisanju Hazima Šabanovića, Muhamed Šakir-ef. „visoko obrazovanje stekao je, vjerovatno, u Carigradu, bio je dobar znalač orijentalnih jezika, vrlo obrazovan i ugledan.“⁶ Od strane sarajevskog kadije postavljen je 1216/1801. godine za

Muslimana BiH na orijentalnim jezicima, Sarajevo, Svjetlost, 1973, str. 574; Šaćir Sikirić, „Jedan rukopis Džāmīna Divana“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, V/1954-55, Sarajevo, 1955, str. 321.

2 Rukopis je zaveden pod signaturom Ms 18. Vidi: Fehim Nametak i Salih Trako, *Katalog arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta* (dalje: *Katalog BI*), svezak I, Bošnjački institut Zürich, 1997, str. 342.

3 F. Nametak, *Pregled književnog stvaranja...*, str. 220, bilj. 285.

4 *Mu’id* – pomoćnik muderrisa, suplent medrese, korepetitor. Vidi: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966, str. 471.

5 F. Nametak, *Pregled književnog stvaranja...*, str. 220.

6 H. Šabanović, *Književnost Muslimana...*, 574.

katiba (pisara) u sarajevskoj mehkemi (sudnici).⁷ Za sarajevskog muftiju imenovan je 1242/1826. godine⁸, a zbog odbijanja reformi u vezi sa odijevanjem vjerskih službenika smijenjen je sa pozicije sarajevskog muftije 1245/1829. godine, a ponovo imenovan 1248/1832. godine i na tom položaju ostao do 1272/1855. godine.⁹

Muftija Muidović pripadao je nakšibendijskom derviškom redu i bio je murid Abdurahmana Sirrije (um. 1847.), osnivača tekije na Oglavku,¹⁰ pisao je kaside i gazele, a posebno je bio poznat po hronogramima koje je spjevao povodom raznih društvenih događanja. Spjevao je brojne hronograme povodom smrti znamenitih ljudi svoga vremena, hronograme povodom dolaska na vlast pojedinih bosanskih namjesnika, kao i hronograme povodom obnove i gradnje značajnih građevina u Bosni. Većinu njegovih hronograma zabilježio je Muhamed Enveri Kadić u svojoj *Hronici*, a identificirao, između ostalih, Ahmed Mehmedović u *Leksikonu bošnjačke uleme*, dok su jedan broj preveli na bosanski jezik Salih Trako i Mehmed Mujezinović.¹¹ Umro je u Sarajevu 1275/1859. godine i ukopan u harem Vekil-harčove (Hadžijske) džamije u Sarajevu, a tarih na nišanu sročio mu je Fadil-paša Šerifović.¹² U harem u ove džamije ukopana je i njegova kćerka Atija (um. 1873.), koja je učila kod svog oca i od njega uzela idžazet, a bila je "vrlo obrazovana žena pa je zato nosila počasnu titulu munlja."¹³ Za Hadžijsku džamiju u Sarajevu Muidović je 1847. godine "zavještao jedan dućan i magazu koji se nalaze na zamljištu Isabegova vakufa u čaršiji Kazandžiluk, poznatoj po imenu Ibrikčijska čaršija u Oprkanju."¹⁴ Svojim nasljednicima, kao evladijet vakuf, ostavio je biblioteku.

-
- 7 Šejh Sejfudin Kemura Fehmi bin Ali, *Sarajevske muftije*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1916, str. 25-26.
- 8 Isto, str. 22.
- 9 U sklopu reformi koje je provodio, sultan Mahmud II uveo je i promjene u odijevanju državnih, vojnih, civilnih i vjerskih službenika. Vjerskim službenicima naređeno je da dotadašnje kauke zamijene sarucima (bijelim turbanima). Ova naredba, koja je značila uvođenje novih vanjskih obilježja, našla je svoje protivnike među ulemom u Bosni i Hercegovini, a jedan od njih bio je i sarajevski muftija Muhamed Šakir-ef. Muidović, koji je zajedno sa grupom bosanskih alima odbio naredbu uvođenja saruka. Vidi: A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, str. 371; Fikret Karčić, *Studije o šerijatskom pravu i institucijama*, II dopunjeno izdanje, El-Kalem i CNS, Sarajevo, 2011, str. 335; Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, II, El-Kalem, 1999, str. 920-921.
- 10 Vidi više: A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, str. 459-460.
- 11 O hronogramima Muhameda Šakira Muidovića vidi: A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, str. 371; Salih Trako, „Kronogrami sarajevskog muftije Muhamed Šakir-efendije Muidovića“, *Analji Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga I, 1972, str. 49-64.
- 12 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafska u Bosni i Hercegovini*, knjiga 1, Veselin Masleša, Sarajevo, 1974, str. 344.
- 13 H. Šabanović, *Knjижevnost Muslimana...*, str. 576.
- 14 Kemura Šejh Sejfuddin Fehmi bin Ali, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske*

Biblioteka muftije Muhameda Šakir-efendije Muidovića

U fondu Vakufske direkcije pri Arhivu Islamske zajednice, u dokumentu br. 693/1932, nalazi se prijepis vakufname Muhameda Šakir-ef. Muidovića i prijevod njenog početnog dijela u kojem stoji:

“Ja vakuf činim za Božiju volju u ovoj ispravi navedene knjige raznovrsnih znanosti, onima koji uče i naučavaju i onima, koji će ih u gradu Sarajevu studirati, a upravu istih dajem mojoj djeci i moje djece djeci, koji budu najspasobniji i uvjet stavljam, da se ove knjige ne daju nikome osim onima na čije se čuvanje, povjerljivost i nevinost može oslonuti. Ove sam knjige predao muteveliji i tužio sam ga šeriatskom sudu opunomoćenom od strane sultana, pa je šeriatski sud izrekao osudu proti meni i osudio da je ovo uvakufljenje valjano i pravomoćno. I ovo bi valjani vječni vakuf, a to je 351 svezak knjiga.

Pisano koncem muharrema 1263.

Ja najsriomašniji božiji rob:

Muhamed Šakir sin Muida.

Sarajevoški muftija.”¹⁵

Iz ovog prijevoda vakufname saznajemo da je muftija Muidović 1263/1846. godine oporučio svojim potomcima kao evladijet vakuf 351 svezak knjiga. Odredio je da se o njegovoj biblioteci brinu njegovi najspasobniji potomci, da se knjige ne daju nepovjerljivim osobama, te da iste mogu koristiti svi oni koji se bave naukom i koji će ih u gradu Sarajevu izučavati.

Međutim, prateći stanje i sudbinu biblioteke muftije Muidovića putem dokumenata Arhiva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, može se zaključiti da oporuka i namjera vakifa nije trajala ni pola stoljeća. Naime, u martu 1909. godine Salih-ef. Svrzo uputio je dopis Zemaljskom vakufskom ravnateljstvu za Bosnu i Hercegovinu, br. 1467 od 13. marta 1909. godine, putem kojeg je obavijestio ovo ravnateljstvo da se biblioteka muftije Muidovića nalazi u kući njegovog unuka Esad-ef. Muftića koji je preselio na ahiret, te je stoga potrebno utvrditi tačan broj knjiga i odrediti mjesto gdje će se biblioteka čuvati.¹⁶ Potom je Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo obavijestilo Kotarsko vakufsko povjerenstvo u Sarajevu o spomenutom slučaju, uz informaciju da se “kјitabi kao i originalna vakufnama” Muhameda Šakir-ef. Muidovića nakon smrti Esad-ef. Muftića nalaze “na čuvanju kod njegova sina Enesa Muftića.” Također, Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo preporučuje “da

dobe, Sarajevo, 1913, str. 87-91; Mehmed Mujezinović, „Stari Alifakovac u Sarajevu“, *Naše starine*, VIII, 1962, str. 122.

15 Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (dalje: Arhiv IZ), fond: Vakufska direkcija, prijevod dijela vakufname Muhameda Šakir-ef. Muidovića, VD-4-693/1932.

16 Arhiv IZ, Dopis Salih-ef. Svrze Zemaljskom vakufskom ravnateljstvu za BiH u vezi sa bibliotekom muftije Muidovića, br. 1467, 13. mart 1909, VD-4-693/1932.

bi shodno bilo, a odgovaralo bi i želji vakifa kad bi se rečeni kđitabi smjestili u koju od ovdašnjih kjutubhana koje imadu hafiza kjutuba i u kojima bi bili osigurani od propasti...”¹⁷

Kotarsko vakufsko povjerenstvo u Sarajevu, u svom dopisu br. 392/1909, 17. aprila 1909. godine, obavještava Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo za Bosnu i Hercegovinu da je Enes-ef. Muftić priznao da se kod njega nalazi biblioteka muftije Muidovića i da je predložio da se “kitabi na licu mjesta popišu i ustanovi koliko ih fali. Ujedno je očitovao da ne pristaje da se isti prenose u koju kjutubhanu pošto je to proti vakufname, ali dozvoljava kontrolu od strane nadležnih vlasti...”¹⁸, stoji u zaključku navedenog dopisa.

Prema dopisu Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Sarajevu br. 1139/1911, upućenog Vakufsko-mearifskom saborskom odboru u Sarajevu 19. maja 1911. godine, poslovi popisa biblioteke muftije Muidovića prvobitno su povjereni Salim-ef. Muftiću i Tajib-ef. Saračeviću, a kasnije Muhamed-ef. Kadiću i spomenutom Saračeviću. “Isti su zimus nekoliko puta išli kući Enesa Muftića i počeli su pregledati kđitabe, ali pošto je soba u kojoj su isti smješteni golema i bez peći nije su mogli od studeni dalje nastaviti sa radom”¹⁹, stoji na kraju dopisa. Dalje, Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Sarajevu je 28. septembra 1911. godine obavijestilo Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu da popis biblioteke nije sačinjen “pošto se Enes ef. Muftić koji ovim čitabima rukovodi nije htjeo odazvati pozivu povjerenstva iako mu je odlukom naregjeno, da čitabe izaslanicima povjerenstva u svrhu popisa na raspolaganje stavi...”²⁰ U svome dopisu br. 444/912 od 17. marta 1912. godine, Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Sarajevu obavještava Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu “da su kđitabi kod Enes ef. Muftića popisani”²¹, ali da Enes-ef. Muftić ne dozvoljava da se isti prebace u neku od sarajevskih biblioteka.

Popis biblioteke muftije Muidovića, koji donosimo na kraju rada, napisan je sačinio Muhamed Enveri Kadić, 27. januara 1913. godine. Na kraju popisa nalazi se Kadićev izvještaj u kojem on kaže: “Prilikom inspiciranja kitaba vakuf učinjenih po Mujidoviću, muftiji Šakir-ef. iz Sarajeva, našlo se je kod kuće Muftić Enes ef. vakifova unuka svega 297 kom. džilta. Megutim, kitabima, kao što je u vakfiji s crvenim brojkama označeno 164 su džilta od vakuf učinjenih kitaba mevdžud pronagjeno. Po tom se vidi, da je ih 187

17 Arhiv IZ, Dopis br. 1467, 13. mart 1909, VD-4-693/1932.

18 Arhiv IZ, Izjava Enes-ef. Muftića, br. 392/1909, 17. april 1909, VD-4-693/1932.

19 Arhiv IZ, Dopis u vezi sa bibliotekom muftije Muidovića, br. 1139/911, 19. maj 1911, VD-4-693/1932.

20 Isto.

21 Arhiv IZ, Obavijest o popisivanju biblioteke muftije Muidovića, br. 444-912, 17. mart 1912, VD-4-693/1932.

kom. fali.”²² Također, Kadić smatra da će nestati i sačuvani kitabi ukoliko se oni ostave u kući Enesa Muftića, jer se “ne vidi da u toj kući imade sigurno mjesto, da bi se ovi kitabi od vatre sačuvati mogli.” Stoga Kadić predlaže da se “kitabi prenesu u Carevu kutubhanu, pa makar se to protivilo šarti vakifa koji izrično veli, da imaju kod kuće stajati...”²³

Rješavajući pitanje biblioteke muftije Muidovića, Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu na svojoj sjednici održanoj 1. marta 1913. godine donosi odluku “da se kijabti imaju prenijeti u Carevu kjutubhanu, budući da se kijtabima ne može koristiti, a prijeti im i opasnost..., a nekih je kijataba već i nestalo.”²⁴ Nakon što je Enes-ef. Muftić odbio da se biblioteka muftije Muidovića prenese u “Carevu kjutubhanu”, Vakufsko-mearifski saborski odbor je na svojoj sjednici 5. septembra 1913. godine donio odluku da se protiv Muftića pred šerijatskim sudom u Sarajevu pokrene tužba jer je ustanovljeno da su “kitabi kod Enes ef. Muftića u opasnosti, jer ih kako treba nečuva”, a osim toga Muftić “nije ni sposoban da ih prema vakfiji uživa...”²⁵

Prva rasprava pred kotarskim šerijatskim sudom u Sarajevu zakazana je u augustu 1913. godine. Međutim, uslijed nedolaska tužene strane na prvu raspravu, kao i na nekoliko sljedećih rasprava, predmet biblioteke muftije Muidovića povlačio se pred sudom u Sarajevu sve do 25. jula 1914. godine, kada je i donesena odluka o ovom predmetu. Presudom br. 3830/914, kotarski šerijatski sud u Sarajevu 25. jula 1914. godine odbio je tužbu i presudio u korist Enes-ef. Muftića. U uvodnom dijelu presude se navodi da je “tuženik po svom škrbniku priznao da je mutevelija... kijataba, da je od ovih za vrijeme prvašnjih mutevelija nestalo, dok za njegove uprave nijedan falio nije i da osim tuženi imade vakifove porodice i to: H. Seidaga Muidović i Muhamed ef. Muftić, oba iz Sarajeva...” Potom sud uzima u obzir činjenicu da je riječ o evladijet vakufu muftije Muidovića, te smatra da, “pravo tevlijeta na ove kijtabe pripada vakifovu evladu i evladu najsposobnijem...” Niko drugi ne može imati “pravo na tevlijet i upravu dok postoji vakifova evlada i ehli-bejta”, a u slučaju evladijet vakufa muftije Muidovića “osim tuženika imade vakifova potomstva...”, stoji u zaključku odluke navedenog suda.²⁶

Dakle, odlukom šerijatskog suda u Sarajevu bibliotekom Muhameda Šakir-ef. Muidovića nastavio je raspolažati Enes-ef. Muftić. U decembru

22 Arhiv IZ, Popis biblioteke muftije Muidovića u posjedu Enesa Muftića, 27. januara 1913, VD-4-693/1932.

23 Isto.

24 Arhiv IZ, Zaključak sa sjednice VMSO održane u Sarajevu 1. marta 1913, VD-4-693/1932.

25 Arhiv IZ, Zaključak sa sjednice VMSO održane u Sarajevu 5. septembra 1913, VD-4-693/1932.

26 Arhiv IZ, Osuda, br. 3839/914, 25. juli 1914, VD-4-693/1932.

1926. godine pitanje biblioteke muftije Muidovića opet je postalo aktuelno među najvišim organima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Naime, 9. decembra 1926. godine, Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Sarajevu obavještava Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu da je Enes Muftić „vakufske kijitabe“ iz biblioteke muftije Muidovića prodao „Muhamedagi Aganagiću, telalu, Kočićeva ul. u Sarajevu i to bez odobrenja i privole nadležne vakufsko-mearifiske autonomne vlasti.“²⁷ U navedenom dopisu Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo ističe da je „Aganagić kao bivši susjed g. Enesa Muftića, vrlo dobro znao da su to vakufski kijitabi i da ih kao takove nije smjeo kupovati“. S obzirom na to da je postojala opasnost da će Aganagić knjige rasprodati, Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo se obratilo Policijskoj direkciji i zatraženo je da se knjige oduzmu od Aganagića i da se do „daljne odredbe polože kod ovog povjerenstva“. Policijski činovnik je 7. decembra 1926. godine zajedno sa „Kadićem i Merhemićem, članovima ovog povjerenstva, izašao na lice mjesta (u dućan g. Aganagića), i ustanovili su koje je sve vakufske knjige kupio g. Aganagić od g. Muftića“. Pronađene „knjige obilježene su parafom policijskog činovnika“, a zatim je policijska direkcija „odredila da knjige ostaju u pohrani kod g. Aganagića do sudske odluke.“ Prilikom inspekcije utvrđeno je da je Aganagić pored vakufskih knjiga „kupio još i drugih kijitaba od g. Muftića, pa je Policijska direkcija i te pobilježila i zabranila g. Aganagiću da ih prodaje ili uopće otugjuje do daljnje sudske odluke.“²⁸ Policijska direkcija je 3. januara 1927. godine obavijestila Kotarsko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Sarajevu da su „kijitabi zaplijenjeni i u pohrani kod Muhamedage Aganagića ostavljeni“, a da je pred državnim tužilaštvom u Sarajevu „protiv Enesa Muftića podnešena prijava radi pronevjerjenja.“²⁹

Okružni sud u Sarajevu, 13. januara 1928. godine, donio je odluku da se „digne zapljena kitaba provedena putem policajne direkcije u Sarajevu dne 5/ XII, 1926... jer je osudom šeriatskog suda u Sarajevu br. 3839/914 dokazano da Enes ef. Muftić ima pravo raspolaganje na istim knjigama, a kazneni postupak protiv istoga radi otugjenja ovih kitaba obustavljen je zaključkom ovog suda od 5/9. 1927.“³⁰ Dakle, pozivajući se na odluku šeriatskog suda iz 1914. godine, Okružni sud presudio je u korist Enes-ef. Muftića koji je nastavio raspolagati bibliotekom muftije Muidovića.

27 Arhiv IZ, Obavijest o prodaji biblioteke muftije Muidovića, br. 1345/26, 9. decembar 1926, VD-4-693/1932.

28 Isto.

29 Isto.

30 Arhiv IZ, Zaključak okružnog suda u Sarajevu, br. Is:75/27-5, 13. januar 1928, VD-4-693/1932.

U svome dopisu Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Sarajevu 2. januara 1932. godine obavještava Vakufsku direkciju u Sarajevu “da je Aganagić Muhamedaga počeo ponovno prodavati dotične kijitabe”³¹ iz biblioteke muftije Muidovića. Vakufska direkcija je zaprimila ovaj dopis i obavijestila Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Sarajevu da se ne mogu “nikakvi dalji koraci preduzimati, jer se je iz dosadanjeg uredovanja ustanovalo, da bi to bilo bez ikakvog pozitivnog rezultata.”³²

O stanju i sudbini biblioteke Muhameda Šakir-ef. Muidovića pisao je i Šakir Sikirić. U svome tekstu pod naslovom “Jedan rukopis Džāmīna Divana”, rješavajući pitanje kako je jedan ovako vrijedan rukopis dospio u Zagreb, Sikirić u podnožnim napomenama ističe: “Negdje u proljeće 1931. po običaju sam posjetio jednog popodneva dr. Safvet-bega Bašagića, koji je tada u pričljeno teškim materijalnim prilikama bolovao u svojoj kući u Hrgića ulici u Sarajevu... Čim sam se pomolio na vrata, pun radosti, pokaza mi tri krasna perziska rukopisa, među kojima je bio ovaj divān, jedan vanredno lijep Gulistan, a sada se više ne sjećam kakvog je sadržaja bio treći od njih.”³³ Bašagić je tom prilikom obavijestio Sikirića da je “sva tri rukopisa kupio za 1.000 dinara od sina poznatog sarajevskog telala”, a Sikirić je na osnovu bilješke na listovima rukopisa ustanovalo da “rukopisi potječu iz biblioteke čuvenog sarajevskog muftije Mehmed Šakir ef. Muidovića.”³⁴ Zatim, Sikirić dodaje da su, nakon smrti Safvet-bega Bašagića 1934. godine, “ostala dva ormara knjiga koje su njegovi sinovi rasprodali i tako je ovaj divan dospio u zagrebačku Akademsku biblioteku, gdje sam ga lanjske godine pronašao.”³⁵

U podnožnim napomenama Sikirić se osvrnuo i na biblioteku muftije Muidovića, ističući da njegova bogata knjižnica dokazuje da je Muidović bio “vrstan učenjak i dobar poznavalac orijentalnih rukopisa.”³⁶ Pored informacija da je njegova biblioteka evladijet vakuf, da je jedno vrijeme bila u posjedu Enesa Muftića (um. 1955), “posljednjeg muškog člana ove porodice i da je smještena u Muftića kuli u Orahovu, srez fojnički”, Sikirić navodi da je i “sam dozvolom vlasnika prebjrao po ovoj biblioteci”, te da nije u ovoj biblioteci uspio pronaći rukopis djela “Ungurus Tarihi”, koji je koristio “Muhammed Enveri Kadić u svojoj kronici (sv. IV. str. 143/1)” navodeći “sandžake u

31 Arhiv IZ, Obavijest o nastavku rasprodaje rukopisa muftije Muidovića, br. 2.473/30, 2. januar 1932, VD-4-693/1932.

32 Isto.

33 Šaćir Sikirić, „Jedan rukopis...“, str. 321.

34 Isto.

35 Isto, str. 322.

36 Isto, str. 323.

bosanskom ejaletu u god. 1064/1654...”, uz informaciju da je ovaj rukopis iz biblioteke Muhameda Šakira Muidovića.³⁷

U zaključku svog pisanja o biblioteci muftije Muidovića, Sikirić ističe: “Nekoliko godina poslije Prvog svjetskog rata Muftić Enes je prodao cijelu ovu biblioteku Muhamedu Aganagiću, sarajevskom telalu i ovaj je otpremio u Leipzig. Budući da se sa tamošnjom knjižarom nije mogao pogoditi za cijenu, knjige su vraćene u Sarajevo i prodavane u telalskom dućanu u Novoj Cesti komad po komad.” Jedan broj rukopisa je, prema pisanju Sikirića, kupio Mehmed Handžić i oni su zajedno sa njegovom bibliotekom otkupljeni od strane Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

U vrijeme kada su rukopisi muftije Muidovića prodavani u dućanu Muhameda Aganagića, u Sarajevu je boravio ruski turkolog Aleksej Olesnicki, sa zadatkom da prikuplja rukopise za tadašnju Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti (JAZU) u Zagrebu. Olesnicki je 1932. godine, uz pomoć Hamdije Kreševljakovića, pregledao Muidovićevu zbirku i jedan dio rukopisa iz ove biblioteke odvojio za JAZU (danasa HAZU) u Zagrebu.³⁸

Koristeći se dostupnim katalozima islamskih orijentalnih rukopisa, u nastavku rada pokušat ćemo utvrditi tačan broj rukopisa iz biblioteke muftije Muidovića koji se danas čuvaju u spomenutim institucijama.

Sačuvani rukopisi iz biblioteke Muhameda Šakir-efendije Muidovića

Na osnovu uvida u dostupne kataloge orijentalnih rukopisa, u Gazi Husrev-begovojoj biblioteci u Sarajevu danas se čuva dvadeset i šest rukopisnih kodeksa iz biblioteke muftije Muidovića, dok se dva rukopisna kodeksa čuvaju u Bošnjačkom institutu u Sarajevu.³⁹ S obzirom na to da katalozi orijentalnih rukopisa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti još uvijek nisu objavljeni, nije nam poznato koliko se rukopisa iz biblioteke muftije Muidovića danas čuva u ovoj instituciji.

Imajući u vidu da bi detaljnije predstavljanje sačuvanih rukopisa premašilo dozvoljeni opseg rada, u podnožnim napomenama donosimo signaturu rukopisa, te broj i stranicu kataloga u kojem je obrađen rukopis koji je bio u vlasništvu muftije Muidovića.⁴⁰

37 Isto, str. 322.

38 Muhamed Ždralović, *Bosansko-hercegovački prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, I, Svjetlost, Sarajevo, 1988, str. 66-67.

39 Signature sačuvanih rukopisa iz biblioteke muftije Muidovića u Bošnjačkom institutu u Sarajevu: Ms 16 i Ms 18.

40 Sačuvani rukopisi iz biblioteke muftije Muidovića u Gazi Husrev-begovojoj biblioteci: R-1327, *Katalog GHB*, I, str. 442; R-990, *Katalog GHB*, I, str. 352-353; R-673, *Katalog GHB*, I, str. 173-174; R-1480, *Katalog GHB*, II, str. 26-27; R-3383, *Katalog GHB*, II, str.

Među sačuvanim rukopisima najviše je djela iz područja islamskih nauka, a zastupljeni su i naslovi djela iz jezikoslovija, tesavvufa, matematike, zoologije, logike, književnosti, etike i astrologije. Kada su posrijedi rukopisi iz islamskih nauka, najveći broj djela je iz fikha, zatim iz hadisa i tefsira, što je i razumljivo jer je Muhamed Šakir-ef. Muidović najveći dio svog života proveo u službi sarajevskog muftije (1826–1855). Iz oblasti fikha su djela koja govore o postupku šerijatskih sudova (sudski postupnik), zbirke fetvi, kao i razni priručnici iz šerijatskog prava koji su služili kao važan izvor za izdavanje fetvi.

Na početku rukopisnih kodeksa nalazi se vlasnička bilješka koju uglavnom prati utisnuti lični pečat Muhameda Šakir-ef. Muidovića. Na pojedinim djelima utisnut je lični pečat Muhameda Aganagića, sarajevskog trgovca,⁴¹ kao i pečat Mehmeda Handžića, koji je otkupio jedan dio rukopisa iz biblioteke muftije Muidovića.

Pojedina djela sadrže kraću bilješku u formi oporuke, kao što je, primjera radi, ova bilješka:

قد وقفت و حبسـت هذه النسخة الشريفـة والكراديسـة اللطيفـة على اولادـي و اولادـ الاولادـي خالصـا
لوجهـ اللهـ الـهـاديـ وـ اـناـ اـفـقـرـ العـبـادـ مـحـمـدـ شـاـكـرـ اـبـنـ مـحـمـدـ سـعـيدـ حـالـ كـوـنـيـ مـقـتـيـاـ بـمـدـيـنـةـ سـرـايـ بـوـسـنـهـ
صـانـهـ اللهـ عـنـ الـافـاتـ وـ المـحنـ فـيـ غـرـهـ مـحـرـمـ الـحـرـامـ مـنـ شـهـورـ سـنـةـ ثـلـاثـ وـ سـتـينـ وـ مـائـيـنـ وـ أـلـفـ

- Qad waqaftu wa ḥabastu ḥadihi al-nuṣḥa al-ṣārīfa wa al-karādīs al-laṭīfa
‘alā awlādī wa awlādī awlādī ḥāliṣan li waḡh Allah al-Ḥādī wa ana afqar
al-‘ibād Muḥammad Šākir ibn Muḥammad Sa‘īd ḥāla kawnī muftiyan bi
madīna Sarāy Būsnā sānahā Allah ‘an al-āfāt wa al-miḥān fī ḡurra muḥarram
al-ḥarām min shūhūr sana ṭalāṭ wa sittīn wa mi’atayn wa alf.

„Primjerak ovog časnog rukopisa, iskreno u ime Allaha, Koji upućuje na pravi put, uvakufio sam svojoj djeci i djeci svoje djece. Ja sam najsiromašniji rob Muhamed Šakir sin Muhameda Seida, muftija u gradu Sarajevu, neka ga Allah sačuva od svih nesreća i iskušenja. Početkom svetog mjeseca muharrema 1263. godine.“⁴²

398-399; R-2715, *Katalog GHB*, II, str. 405-406; R-3480, *Katalog GHB*, II, str. 519-520; R-568, *Katalog GHB*, II, str. 715; R-466, *Katalog GHB*, II, str. 735; R-3141, *Katalog GHB*, IV, str. 338-339; R-339, *Katalog GHB*, IV, str. 80; R-1474, *Katalog GHB*, V, str. 194-197; R-2860, *Katalog GHB*, V, str. 238-239; R-1131, *Katalog GHB*, V, str. 281-283; R-3240, *Katalog GHB*, V, str. 344; R-1482, *Katalog GHB*, VI, str. 433-434; R-184, *Katalog GHB*, VII, str. 292-293; R-954, *Katalog GHB*, VIII, str. 58-59; R-5707, *Katalog GHB*, XII, str. 446; R-1478,1, *Katalog GHB*, XII, str. 147-148; R-2147, *Katalog GHB*, VII, str. 43-44; R-2133, *Katalog GHB*, VII, str. 105-106; R-1485, *Katalog GHB*, VII, str. 104-105; R-5399, *Katalog GHB*, X, str. 249; R-5916, *Katalog GHB*, X, str. 389-390; R-6073, *Katalog GHB*, XI, str. 199. Sačuvani rukopisi iz biblioteke muftije Muidovića u Bošnjačkom institutu: Ms 16, *Katalog BI*, I, str. 243; Ms 18, *Katalog BI*, I, str. 342.

41 GHB, R-2860.

42 GHB, R-1480, R-339, R-1474.

U većini slučajeva riječ je o vlasničkoj bilješci, kao što je, primjera radi, ova bilješka:

من كتب الفقير محمد شاكر ابن محمد معيد افندى

- Min kutub al-faqīr Muḥammad Šākir ibn Muḥammad mu'īd efendī.
- „Iz knjiga (biblioteke) siromaha Muhameda Šakira, sina Muhameda Muid-efendije“.⁴³

Zaključak

Muhamed Šakir-ef. Muidović, sarajevski muftija iz prve polovine 19. stoljeća, posjedovao je bogatu biblioteku djela iz različitih naučnih disciplina. Biblioteku je kao evladijet vakuf ostavio svojim nasljednicima, odredivši pri tome da se bibliotekom koriste samo povjerljive osobe i da se o njoj brinu njegovi najspasobniji potomci.

Iz dokumenata koji su pohranjeni u Arhivu Islamske zajednice može se zaključiti da su potomci muftije Muidovića već početkom 20. stoljeća prekršili vakifovu odredbu i da su počeli rasprodavati njegovu biblioteku. Nakon što su o ovom slučaju upoznati i nadležni organi Islamske zajednice, poduzete su određene aktivnosti kako bi se biblioteka prenijela u Gazi Husrev-begovu biblioteku u Sarajevu ili neku drugu biblioteku koja ima svog bibliotekara i kako bi se na taj način sačuvala od daljnog propadanja, a za popis biblioteke muftije Muidovića bili su zaduženi Salim-ef. Muftić, Tajib-ef. Saračević i Muhamed Enveri Kadić.

Popis biblioteke sačinio je Muhamed Enveri Kadić u kući Enesa Muftića, 27. januara 1913. godine. U popisu je zabilježio rukopisna (yazma) i štampana (basma) djela, iz čega se vidi da je biblioteka muftije Muidovića pored rukopisa sadržavala i štampana djela, što je vrlo izvjesno jer je riječ o sredini 19. stoljeća kada su štampana djela bila prisutna na našim prostorima. U dokumentima Arhiva Islamske zajednice ne spominju se rukopisi, već se djela iz biblioteke muftije Muidovića označavaju kao “vakufske knjige”, “kjitabi”, “kitabi” ili “ćitabi”.

Nadležni organi Islamske zajednice dva puta su pokretali tužbu protiv Enesa Muftića, prvi put pred šerijatskim sudom, a drugi put pred Okružnim sudom u Sarajevu, jer je imenovani preko sarajevskog trgovca Muhameda Aganagića vršio prodaju biblioteke muftije Muidovića, te je odbio prijedlog da se biblioteka prenese u Gazi Husrev-begovu biblioteku u Sarajevu. S obzirom na to da je sud oba puta presudio u korist Enesa Muftića, Islamska zajednica je tridesetih godina 20. stoljeća donijela odluku da se ne poduzimaju nikakvi dalji koraci u slučaju biblioteke muftije Muidovića, jer su dotadašnji pokušaji bili bez pozitivnih rezultata.

43 GHB, R-3240.

Do sredine 20. stoljeća biblioteka muftije Muidovića je rasprodata, jedan dio rukopisa iz biblioteke završio je preko Alekseja Olesnickog i potomaka Safvet-bega Bašagića u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dok se dvadeset šest rukopisa danas čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, a dva u Bošnjačkom institutu u Sarajevu. Istraživanjem nismo bili u mogućnosti obuhvatiti rukopise muftije Muidovića koji se danas čuvaju u HAZU, jer katalozi rukopisa ove institucije nisu objavljeni.

PRILOZI

Popis biblioteke Muhameda Šakira Muidovića

Popis biblioteke muftije Muidovića sačinio je Muhamed Enveri Kadić u kući Enesa Muftića, 27. januara 1913. godine. U popisu Kadić donosi broj, naslov i vrstu djela. U većini slučajeva zabilježio je naslove djela u skraćenoj formi ili opisno, a kod određenog broja djela nije naveo da li je riječ o rukopisu ili štampanom djelu. U radu donosimo naslove djela u transkripciji po ZDMG metodu onako kako ih je zabilježio Muhamed Enveri Kadić.

Broj	Naslov djela	Vrsta
1	Šamā'il šarīf šarḥ	Basma
2	Hayāt al-ḥayawān ⁴⁴	Basma
3	Šarḥ al-ğāmi' as-ṣağīr	Yazma
4	Kamāl Paṣazāde'nin Ḥisāb al-ṣaḥīḥ	Yazma
5	Malḡā-i al-ķudāt 'inda ta'āruż-i al-bayānāt	Yazma
6	Bayān	Yazma
7	Dīvān-ı Ğāmī	Yazma
8	Tārīħ-ı ḥamīs	Yazma
9	Tārīħ-ı Wāṣif	Yazma
10	'Aqṣā al-irab fī tarğama al-adab	Yazma
11	Tafsīr al-Bayḍāvī	Yazma
12	Fatāwa al-musemmā bi Qārī al-hidāya	Yazma
13	Zaynīzāde I'rāb-ı Kāfiya	Basma
14	Siyar-i kabīr Imām Muḥammad	Basma
15	Manzūme-i Ibn Šihāna	Yazma
16	Pend-i 'Aṭṭār Ismā'īl Hakki	Basma
17	Mukāšafa al-qulūb	Yazma

⁴⁴ Rukopis u Gazi Husrev-begovoj biblioteci čuva se pod signaturom R-339. Vidi: Fehim Nametak, *Katalog GHB*, IV, str 80.

18	Muhtasar Ṭarīqat ma‘a šarḥ	Yazma
19	Durr-i maknūn wa ‘Ağāyib al-mahlūqāt	Yazma
20	Šarḥ Maqāṣid	Yazma
21	Unmūḍağ al-‘ulūm	
22	Uṣūl-i fiqh	Yazma
23	‘Iṣām	Yazma
24	Šarḥ Nihāya al-bahga al-manzūma	Yazma
25	Dalā'il-i ḥayrāt	Yazma
26	Mi‘rāğ risālasi	Yazma
27	‘Aynī šarḥ Tuḥfa al-mulūk	Yazma
28	Tallīṣ šarḥ muhtasar	Yazma
29	‘Iṣām šarḥ Kāfiya	Yazma
30	Hāsiya ‘Azmīzāde li’ al-Uṣūl	Yazma
31	Sūdī šarḥ Ĝulistān	Basma
32	Kalanbawī ‘alā al-Ǧalāl	Basma
33	Mawlūd ma‘a parīṣān	Yazma
34	Fatāwā	Yazma
35	Mabāriq al-azhār fī šarḥ-i Mašāriq	Yazma
36	Mağma‘a ad-Duhānāt	Yazma
37	Zubda al-Vā‘izīn	Yazma
38	’Arāzī Qānūnī Az-Vaqt-i Sultān Sulaymān	Yazma
39	Ṭarīqat-i Muhammadiya	Yazma
40	Nuḥba al-fikar	Yazma
41	Miftāḥ al-‘ulūm qism-i tālit	Basma
42	Dībāğ-a-i naf‘i mu‘addil targama-i Talḥīṣ wa Muṭawwal	Yazma
43	Ta’vilāt-i Imām al-Kāshānī	Yazma
44	Kanz ad-Daqāiq	Yazma
45	Tārīħ-i Rāṣid	Yazma
46	Badl al-mā‘ūn fī ġawāz al-hurūg ‘an al-tā‘ūn	Yazma
47	Ma‘āriġ an-Nubuwwa	Yazma
48	Şadr aś-Šerī‘a šarḥ-i Tāğ aś-Šerī‘a	Yazma
49	Kitāb al-‘attabi ‘ala madhab Abī Huddama	Yazma
50	Mağmū‘a	Yazma
51	Hilya an-Nāğī	Yazma
52	Vad‘iyye-i ‘Iṣām ma‘a rasāil	Yazma
53	Fatāwā-yi ‘Abdurrahīm	Yazma
54	Durer	Yazma

55	Tuhfa al-mulük	Yazma
56	Kāfiya Šarḥi	Yazma
57	Šarḥ Miṣbāḥ al-Musammā bi Zayn al-‘Arab al-Miṣrī	Yazma
58	Kulliyāt Abū al-Baqā ⁴⁵	Yazma
59	’Isāḡūḡī ma‘a ṣarḥ	Yazma
60	Kawkab al-Munīr ma‘a Ğāmi‘-i ṣağīr	Yazma
61	Ayyuhā al-walad	Yazma
62	Ṭibdān bir Risāla	Yazma
63	Kitāb al-‘arbe‘īn fī iršād-i sā’irīn	Yazma
64	Iṣlāḥ al-Īḍāḥ	Yazma
65	Hazāin al-muftīn	Yazma
66	Büstān Sa‘dī	Yazma
67	Fath al-asrār šarḥ-i Iżħār ⁴⁶	Yazma
68	Dede Çunki	Yazma
69	Ru‘aġat	Yazma
70	Šarḥ-i Bahāiyya	Yazma
71	Husayniya fī al-Adab	Yazma
72	Ithāf al-Ğanna	Yazma
73	Kitāb imtiḥān	Yazma
74	Ğām-i Ğam Īħdī	Yazma
75	Qaṣīda dar madḥ-i Sultān Aḥmad	Yazma
76	Risāla al-Marāḥ al-arwāḥ	Yazma
77	‘Awārif al-ma‘ārif	Yazma
78	Šarḥ al-Manār li al-‘Aynī	Yazma
79	Hazīna al-fatāvā	Yazma
80	Maṭāli‘ al-anvār min ‘ilm manṭiq	Yazma
81	‘Avāmil ma‘a mu‘rib	Yazma
82	Abyāt fārisiyya	Yazma
83	Mağmū‘a	Yazma
84	Šarrḥ Sayyid ‘ala al-farāid	Yazma
85	Al-mağmū‘a	Yazma
86	Šarḥ Tahdīb	Yazma
87	Multaqā	Yazma

45 Rukopis u Gazi Husrev-begovoj biblioteci čuva se pod signaturom R-184. Vidi: Haso Popara i Zejnil Fajić, *Katalog GHB*, VII, str. 292-293.

46 Rukopis u Gazi Husrev-begovoj biblioteci čuva se pod signaturom R-1482. Vidi: Mustafa Jahić, *Katalog GHB*, VI, str. 433-434.

88	Bir mağmū‘a olub...	Yazma
89	Şarḥ Talḥış al-miftāḥ	Yazma
90	Taqwīm al-tawārīḥ	Yazma
91	Ǧāmi‘ al-fuṣūlayn	Yazma
92	Adabiyyāt	Yazma
93	Šamsiyya mantiqdān	Yazma
94	Qudūrī	Yazma
95	Nahw Askīsī	Yazma
96	Ya‘kūb pāṣā hāsiyesi li Sadr al-Šarī‘a	Yazma
97	Maṣāriḳ al-anvār an-nubuwwa	Yazma
98	Furūq Ḥaqqi	Yazma
99	Hāsiya şarḥ Mawāqif	Yazma
100	Ma‘rūḍāt Abu as-Su‘ūd afandi	Yazma
101	Şarḥ Farāid̄ al-fuṣūl	Yazma
102	Naṣīḥa al-mulūk al-fārisī	Yazma
103	Fatāvā ‘Ali an-Nisābūrī	Yazma
104	Tafsīr Āya al-Kursī	Yazma
105	Şarḥ al-husniyya fī al-ādāt	Yazma
106	Farāiz̄	Yazma
107	Hāsiya al-Matāli‘	Yazma
108	Hāsiya Halhālī	Yazma
109	Ta‘rīfāt	Yazma
110	Al-vuṣūl ilā ‘ilm al-uṣūl	Yazma
111	Risāla šīfā: al-musta‘ān fī mu‘āviya	Yazma
112	Dār al-mu‘allim	Yazma
113	Fiqhdan mir risāla	Yazma
114	Čild awwal min al-Hidāya	Yazma
115	Tavfiq al-‘ināya fī şarḥ al-Wiqāya	Yazma
116	Şihāh ḡavharī’ya banzar	Yazma
117	Şarḥ Talḥış li al-Kāfi al-Aqhiṣārī	Yazma
118	Hizb al-A‘zam	Yazma
119	Şarfdan bir kitāb	Yazma
120	Fatāvā (Ismi Yok)	Yazma
121	Tuhfa al-ḥaramayn	Yazma
122	Šāfiya Şarḥī	Yazma
123	Al-bayyināt	Yazma
124	Risāla ‘Ārif afandi fī ‘ilm al-ḥukkām	Yazma

125	Mu‘in al-ḥukkām	Yazma
126	Šihāb al-ahbār	Yazma
127	Nuğūmdan bir kitāb	Yazma
128	...	
129	Mağmū‘a	Yazma
130	Natāyiğ al-afkār	Yazma
131	Tarğīh-i bayyināt Abu as-Su‘ūd	Yazma
132	Taḡvīd me‘a bir kaç risala	Yazma
133	Hadīqa al-fuqahā	Yazma
134	Pand-i ‘Aṭār şarḥi	Yazma
135	Viqāya	
136	Hāşıya al-‘Iṣām ‘alā sūra Baqara	
137	Sayyid ‘Alī al-Quṭb	
138	Açıq Kuşāda	
139	Risāla	Yazma
140	Mağmū‘a Fatāvā	
141	Nuḥba al-Manqūl	
142	Talḥīṣ	
143	Hāşıya al-Bayḍāvī ġild rābi ⁴⁷	
144	Rūḥ aš-Šurū‘	
145	Risāla Tazyīniye	Yazma
146	Naḥvdan bir kitāb	Yazma
147	Naḥvdan bir kitāb avveli yok	Yazma
148	Dāstān	Yazma
149	Abyāt ve bir kaç risāla	Yazma
150	Dīvān Hiyālī	Yazma
151	Šīfā al-qulūb Sayyidī	Yazma
152	Şarḥ-i ‘Izzī	
153	Fatāvā ġāmi‘i iğāratayn	Yazma
154	Hāşıya Muḥtaşar	
155	Mav‘izadan	Yazma
156	Sayyid Muṭavval	Yazma
157	Ğāmi‘i al-kunūz şarḥ-i wladiya	Yazma
158	Vāqi‘at al-Muftīn noksān (oštećen)	Yazma
159	Pand-i ‘Aṭār	Yazma

47 Rukopis u Gazi Husrev-begovoj biblioteci čuva se pod signaturom R-673. Vidi: Kasim Dobrača, *Katalog GHB*, I, str. 173-174.

160	Hāšiya Salkūtī ‘alā Ḥiyālī	
161	Mağmū‘a	Yazma
162	Šarḥ al-Hidāya	Yazma
163	Kaſf al-mawdīha	Yazma
164Hızırzāde nepročitano	
165	Arqām-i Farāiz	Yazma
166	Gulşan-i Ḥulafā	
167	Mulla Ğāmī	
168	Ğāmi‘i muhāq mahşariya ???	Yazma
169	Nigāristān	
170	Šarḥ-i Ta‘līm al-muta‘allim	
171	Bir kitāb avvali yoq	Yazma
172	Sab‘iyāt ve ‘ilm-i ‘aqāiddan bir kitab	Yazma
173	Šarḥ-i ‘Izzī	
174	Ravdāt al-ğannāt	Yazma
175	Arkān-i şalāt	
176	Risāla al-Waladiyya	Yazma
177	Fikihdān bir kitāb avvali yoq	Yazma
178	Fikihdān bir kitab avvali yoq	Yazma
179	Mantiqdān bir kitāb	Yazma
180	Ğāmi‘i al-fatāvā	
181	Šarḥ fuqarāt an-nidā	Yazma
182	Tuhfa-i Vahbī	
183	Muštamil al-ahkām	
184	Şāfiyya	
185	Rasāil-i ‘aqāid	
186	Uşūldan bir kitāb	
187	Lugat-i Ni‘matullāh	
188	Šarḥ-i farāiz	
189	Durr an-Nāğı	
190	Mağmū‘a rasāil	
191	Adab al-qādī	
192	Kuçuk Risāla	
193	Meğmū‘a-i Qaṣāid ma‘a Badriyya	Yazma
194	Kaṣīda-i Ka‘b bin Zuhayr	Yazma
195	Muṭavval	
196	Hāšiya-i mufīda ‘ala šarḥ-i Ḥanafī	

197	Şarḥ-i mudariyya	
198	Büstān <u>hiyāl</u>	
199	Havāṣ-i ṭilsimāt	
200	Şarḥ-i farāiz	
201	Şarḥ-i Īsāgūğī	
202	Ilm-i farāiz	
203	Bad' al-āmālī	Yazma
204	Şadr aš-Şarī'a	
205	Muhtasar Kaşf az-Zunūn	
206	Şarḥ-i ṭavāl al-anhār	
207	Tūṭī hikāyasi	
208	Tanbīh as-suāl fī 'ilmī al-uṣūl	
209	Anīs al-'uṣṣāq	
210	Dīvān Bāqī noqṣān	Yazma
211	'Avāmil mu'ribi	
212	Tafsīr-i Laqad ğā'akum	
213	Farāiz	
214	Šāfiyya şarḥ-i Ğārpardī	
215	Tanvīr al-Abṣār	
216	Qāḍī Rūmī şarḥī	
217	Tahśīṣ-i munāggāt	Yazma
218	Dīvān-i fiṭnat	
219	Tuhfa-i Vahbī	
220	Du‘ā Mağmū‘āsi	
221	Şarḥ-i Mu‘addil aş-ṣalavāt	
222	Huva al-Mu‘īn ‘ala al-itmām	Yazma
223	Şarḥ-i Šāhidī Hilya manzūma	
224	Nūqūl al-bahğa	
225	Dīvān Subḥī	Yazma
226	Şarf	
227	As-siyāsa aš-šar'iyya	
228	Mağmū‘a ar-rasā'il	
229	Mağmū‘a naḥvadan	
230	Şarḥ-i Dībāğ-a-i Qaḍī Bayḍāvi	
231	Qanūn Ibn-i Sīnā	
232	Kitāb al-ḥiṭāb li-Ismā‘īl Haqqī	
233	Mu'rib 'Avāmil	

234	Muhtārat an-navāzil	
235	Šāfiya	
236	Muntaḥāb-i Qādīḥān	
237	Asās Binā	
238	Qit‘a-i sābi‘a min hāsiya-i Ṣayḥ zāde	
239	Marāḥ ḥarḥi	
240	Ṣarḥ-i Basmala	
241	Burhān	
242	Hāsiya ma‘a Matāli‘	
243	Umm al-Qurā Ṣarḥi	
244	Būstān Sa‘dī	
245	Īsfahānī ‘ala at-Ṭawālī‘	
246	Taḍkira aš-Šu‘arā	Yazma
247	Husn-i dil-i Āhī	
248	Isti‘ārāt Mağmū‘ Risāla	
249	Uṣūl-i Fiqh	
250	Risāla-i Ḥamza	
251	Raġab Afandi	Yazma
252	Tafsīrdan	
253	Aḥkām al-mulah̄has	
254	Tāḡ at-Tavāḡī‘	
255	Ṣarḥ-i Falāḥ al-Marāḥ	
256	Ǧulistān Ṣayḥ Sa‘dī	Yazma
257	Hāsiya Mīr Abu al-Fath ‘ala al-Mantiq	Yazma
258	Nahydan	Yazma
259	Tafsīr-i Abu al-Layt as-Samarqandī	
260	Fatāvā ‘Alī afandī	Yazma
261	Ǧāmi‘ as-Şaḡīr	
262	Hilāṣa al-Fatāvā	Yazma
263	Multaqa al-Abhūr	Yazma
264	Miṣṭaq al-Anwār	Yazma
265	Ṣarḥ-i Šir‘at al-Islām	Yazma
266	Tafsīr-i Ṣayḥzāde min sūre-i Ḫāli Imrān ilā Ahzāb	
267	Edkār Nūrī	Yazma
268	Fatāvā Hindiyā	Yazma
269	Qunya al-fatāvā	Yazma
270	Fiqihdan buyuk bir kitāb	Yazma

271	Şarḥ-i Viqāya Ibn Malak	
272	Tafsīr-i Kaşṣāf gild rābi‘ ve hāmis	
273	Hāsiya Tuḥfa al-Aḥyār	Yazma
274	Qāḍīhān	Yazma
275	‘Abdurrahīm	Yazma
276	Şarḥ-i miftāḥ	Yazma
277	Kitāb al-Hidāya	
278	Tavżīḥ fī al-Uṣūl	
279	Şarḥ-i Hidāya ġuz-i avvel	
280	Şarḥ muḥtār ḡild-i tānī	
281	İḥtiyār dar al-Muḥtār	
282	Ğāmi‘ aş-ṣagīr	
283	Şarḥ Mağma‘u al-Bahrayn	
284	Fatāvā Anqaravī	
285	Miftāḥ al-ḥusūl	
286	Ma‘rifatnāma Haqqi	Yazma
287	Sirāgiya	
288	‘Aqā’id bilā Ḍalāl	
289	Şarḥ Mullā Ḥāfiẓ	
290	‘Ilm-i ḡifrdan	Yazma
291	Tafsīr-i Şayhzāde	
292	Karbalā vaq‘āsi mavzūn	Yazma
293	Şarḥ as-Sayyid al-Ğurgānī min al-Muvaffaq	
294	Askī bir mağmū‘a	Yazma
295	Askī bir mağmū‘a	Yazma
296	Avrāq parīšān	Yazma
297	Karbalā vaq‘āsi mavzūn	Yazma
298	Ğihānnumā	Eski Tab‘
299	Tafsīr-i Şayhzāde ḡild-i avval	

Mufti Muhammad Šakir efendi Muidović's Library

Abstract

Muhammad Šakir efendi Muidović, born and bred in Sarajevo, spent almost his entire working life serving as the mufti of Sarajevo. During his lifetime, he collected a valuable library of works from different scientific disciplines, and he bequeathed it in his will to his heirs as *evladiyyat waqf* (family endowment), provided that his most capable and competent descendants would look after the library. Considering that the descendants did not abide by the waqif's (endower's) last will and testament and that they sold out of the library by the middle of the 20th century, this paper focuses on the way in which Mufti Muidović's library was sold out. Our goal in this paper was to determine the exact number of preserved manuscripts from Mufti Muidović's library and the place where they are stored and kept today. Moreover, this paper presents the activities that the Islamic community had undertaken in order to safeguard and protect Mufti Muidović's library, while the appendices to this paper contain the title and type of the works in Mufti Muidović's library, registered on the list made by Muhammad Enveri Kadić, which is, to be sure, of major significance, since hitherto conducted research mentions only the number of the works that Mufti Muidović had left to his library.

Key words: Muhammad Šakir efendi Muidović, evladiyyat waqf, private library, manuscripts.